

917. évi anchialosi csata és a magyarság*

Hosszú ideig a magyar kutatók körében általánosan elfogadott volt, hogy a magyarok a X. század elejétől Symeon bolgár uralkodó 927-ben bekövetkezett haláláig – bár a bizánciak számára fontos lett volna hadbalépésük –, nem avatkoztak be a Balkánon dúló bolgár–bizánci konfliktusokba.¹ Ez a nézet azonban egyetlen forrás következtében alapvetően megváltozott. Egy bizánci forrás, a *Miracula Sancti Georgii* megemlékezik ugyanis egy a bolgárok és a bizánciak között lezajlott ütközetről, amelyet a kutatók a 917. évi anchialosi csatával azonosítanak.² Az ütközet leírása során a forrás az alábbi megjegyzést teszi:

„Miután ezek így voltak, történt ellenünk, keresztények ellen a nyugati népek, azaz a bolgárok, magyarok, skythák, médek és türkök leghevesebb felkelése, úgyhogy szándékukban volt nem csupán az ő közelükben levő helyek feldúlása, hanem a mi istenoltalmazta császári városunk elpusztítása is, ha a mindenható Isten emberszeretete és gondoskodása nem hiúsította volna meg szándékait.”³

A forrásban eredetileg szereplő *ungroi* népvnevét Moravcsik minden kétséget kizáróan helyesen adta vissza a *magyar* népnévvvel.⁴ A *skytha* név alatt pedig valószí-

* A cikk az MTA–SZTE Turkológiai Kutatócsoportjának műhelyében készült.

¹ PAULER GYULA: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Budapest 1900. 68., 169., 102. lj.; GYÖRFFY GYÖRGY: Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások. In: *Magyar őstörténeti tanulmányok*. Szerk. BARTHA ANTAL – CZEGLÉDY KÁROLY – RÓNA-TAS ANDRÁS. Budapest 1977. 149.; GYÖRFFY GYÖRGY: István király és műve. Budapest 1977. 46.

Habár Szabó sem tud olyan forrásról, amely ilyen hadjáratokról tenne említést (SZABÓ KÁROLY: A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig. Pest 1869. 193–195. (továbbiakban: SZABÓ 1869.)), de kijelenti: „de hogy egyes magyar csapatok, melyek nyugatot minden irányban az Éjszaki és Atlanti tengerig rablották s Olaszországban Apuliáig kalandoztak, a természetből még dúsabban megáldott keletet a honfoglalástól fogva több mint harmincz éven át folytonosan érintetlen hagyták volna, a források teljes hiánya mellett sem tarthatjuk hihetőnek”. SZABÓ 1869. 195.

² MORAVCSIK, GYULA: Кουκουμουσιν ein albulgarisches Wort? In: *Kőrösi Csoma-Archivum* 2 (1932) (továbbiakban: MORAVCSIK 1932.) 437.; ДУЙЧЕВ, ИВ.: „Чудото” на св. Георги. In: *Гръцки Извори за Българската История—Fontes Graeci Historiae Bulgaricae*. V. Ed.: G. САНКОВА-РЕТКОВА et alii. Извори за Българската История – Fontes Historiae Bulgaricae 9. Serdicae (София) 1964. (továbbiakban: ДУЙЧЕВ 1964.) 60.; BOŽILOV, I.: Les pechénégues dans l’histoire des terres du Bas-Danube (Notes sur le livre de P. Diaconu. Les pechénégues au Bas-Danube). In: *Études balkaniques* 1971/3. (továbbiakban: BOŽILOV 1971.) 172–173.; История на България II. София 1981. (továbbiakban: ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ) 287.

³ MORAVCSIK GYULA: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Budapest 1988². (továbbiakban: MORAVCSIK 1988.) 77. vö. 78. A forrásra lásd: CZEBE GYULA: De filio ducis Leonis. In: *Magyar Nyelvőr* 56 (1927) (továbbiakban: CZEBE 1927.) 47–48.; MORAVCSIK, GYULA: Byzantinoturcica. I. Zweite durchgearbeitete Auflage. Berlin 1958. (továbbiakban: BYZTURC) 441–442.; KIRÁLY PÉTER: Óbolgár forrás a 894–896. évi magyar–bolgár háborúról. In: *Századok* 111 (1977) (továbbiakban: KIRÁLY 1977.) 325.

⁴ BYZTURC II. 225. vö. MORAVCSIK 1932. 437.; ДУЙЧЕВ 1964. 61. 6. lj.

nüleg a besenyőket értette a szerző,⁵ míg a *médek* (és talán a *türkök*)⁶ a Bagdadi Kalifátus népességére vonatkoznak.⁷ Moravcsik értelmezése alapján tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a forrás szerint a bolgárok mellett a magyarok, a besenyők és a Bagdadi Kalifátus is ellenségei voltak a bizánciaknak az anchialosi csata idején.

Dujčev úgy vélte, hogy a forrás állítása a magyarok bolgár oldalon való harcáról valós történelmi események visszatükröződése.⁸ A szakirodalomban széles körben elfogadott nézet⁹ Moravcsik nyomán¹⁰ a magyar kutatók körében is elterjedt. Az ő véleményére alapozva – habár eleinte csak feltételesen – Kristó is elfogadta az események ilyenén rekonstruálását.¹¹ Makk szintén azon a véleményen volt, hogy a magyarság a bolgárok és a besenyők szövetségeseként részt vett a Bizánci Birodalom ellen folyó háborúban. Hivatkozott Nikolaos Mystikos konstantinápolyi pátriárka egy levelére, amely beszámol arról, hogy az egyháztól elvett javak segítségével a bizánci kormányzat a magyarokat és a besenyőket a bolgárok ellen akarta fordítani.¹² Véleménye szerint ez azonban csak az utóbbiak esetében járt sikerrel. Azonban a besenyők nem bizonyultak megbízható szövetségeseznek, mert 917 augusztusában átálltak a bolgárok oldalára. Mindezeket alapul véve úgy vélte, hogy a magyarok Symeonnak a Bizánci Birodalom elleni 917–927 között lezajlott háborújában mindvégig bolgár oldalon vettek részt a harcokban.¹³ A magyarok részvételét a 917-ben

⁵ MORAVCSIK 1988. 77. 1. lj. vö. BYZTURC II. 281. ДУЙЧЕВ úgy vélte, hogy ez az elnevezés is a magyarságra vonatkozik (ДУЙЧЕВ 1964. 61. 6. lj.), míg MORAVCSIK az azonosság során a rusokat is említette („die Petschenegen oder die Russen”) (MORAVCSIK 1932. 437.).

⁶ Vö. „Seldschuken’, ‘Mameluken’ und verwandte Türkstämme” BYZTURC II. 322. MORAVCSIK korábban a vardarióta-türkökre gondolt (MORAVCSIK 1932. 438), míg ДУЙЧЕВ ezen *türkök* alatt a magyarságot értette (ДУЙЧЕВ 1964. 61. 6. lj.).

⁷ MORAVCSIK 1932. 437.; MORAVCSIK 1988. 77. 1. lj. BOŽILOV ötletét, hogy a Μηδοί helyett Μυσοί ‘moesia’-akat kellene olvasni, úgy tűnik nem fogadták el a kutatók. BOŽILOV 1971. 172.

⁸ ДУЙЧЕВ 1964. 61. 6. lj.

⁹ BOŽILOV 1971. 172–173; ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ 287. ДИМИТРОВ, ХРИСТО: Българо–унгарски отношения през средновековието. София 1998. (továbbiakban: ДИМИТРОВ 1998.) 59–60., 356.; КНЯЗЬКИЙ, И. О.: Византия и кочевники южнорусских степей. Санкт-Петербург 2003, 12.

¹⁰ MORAVCSIK GYULA: A magyar történet bizánci forrásai. A Magyar Történettudomány Kézikönyve I. 6b. Budapest 1934. 140–141.; MORAVCSIK 1988. 77–79. vö. SÁNTA GYÖRGY: A harcos szentek bizánci legendái. Budapest 1943. 42. 4. lj.

¹¹ KRISTÓ GYULA: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Budapest 1980. (továbbiakban: KRISTÓ 1980.) 248. vö. 532. 589. lj.; KRISTÓ GYULA: Az augsburgi csata. Sorsdöntő történelmi napok 8. Budapest 1985. 38.; KRISTÓ GYULA: Az Árpád-kor háborúi. Budapest 1986. (továbbiakban: KRISTÓ 1986.) 27.

¹² MORAVCSIK 1988. 26; Nicholas I Patriarch of Constantinople Letters. Greek text and english translation: JENKINS, R. J. H. – WESTERINK, L. G. Washington 1973. (továbbiakban: JENKINS – WESTERINK 1973.) 514–515. (183. levél)

¹³ MAKK FERENC: Magyar külpolitika (896–1196). Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2. Szeged 1996. 2. bővített és átdolgozott kiadás. 15–16.; MAKK FERENC: A turulmadártól a kettőskeresztig. A korai magyar–bizánci kapcsolatok. In: MAKK FERENC: *A turulmadártól a kettőskeresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelméről.* Szeged 1998. 220.; KRISTÓ GYULA – MAKK FERENC: A kilencedik és a tizedik század története. Budapest 2001. (továbbiakban: KRISTÓ – MAKK 2001.) 106.

történt balkáni hadieseményekben számos kutató szintén elfogadta.¹⁴ A forrás ilyen értelmezésére építve pedig Kristó úgy vélekedett: „A magyar nomádállam hanyatlásának első, csalhatatlan jele, hogy 917-től kezdve egyazon esztendőben két irányban [t.i. nyugatra és keletre] jártak portyázni a magyarok, vagyis a központi irányítás ... kezdett megszűnni.”¹⁵

A forrás szavahihetősége ellen tudomásom szerint csak néhány kutató emelt szót. Czebe a forrás által leírt csata azonosítását tekintette „több mint problematikus”-nak.¹⁶ Moravcsik pedig felhívta a figyelmet arra, hogy „megfigyelhető, hogy egyes írók halmozzák a népneveket anélkül, hogy azok jelentésével tisztában lennének. Valószínűleg itt is ilyen jelenséggel állunk szemben”.¹⁷ Hasonlóképpen Bogyay – talán Moravcsik véleményét követve – történelmi szempontból értéktelennek tekintette a passzust, bár véleményét részletesen nem indokolta meg.¹⁸ A továbbiakban arra keressük a választ, hogy a vizsgált passzus mennyiben tekinthető a 917-es események hiteles forrásának. Ennek eldöntéséhez a *Miracula Sancti Georgii* szövegében található információkat össze kell vetni a korra vonatkozó forrásokkal.

A bizánci krónikák beszámolnak arról, hogy Symeon bolgár uralkodó 914 első felében megtámadta a Bizánci Birodalmat. A bolgár monarcha nem első ízben indított ilyen támadást. 913-ban Symeon már végrehajtott egy hasonló akciót, amelynek során csapatai eljutottak Konstantinápolyig. Alexandros bizánci császár (912–913) rövid uralma alatt – aki testvére, VI. (Bölcs) León halálát követően vette át az állam vezetését – véget ért a békés bolgár–bizánci viszony.¹⁹ Amikor a császár

¹⁴ KIRÁLY 1977, 325; KORDÉ ZOLTÁN – PETROVICS ISTVÁN: *A magyar kalandozások*. Budapest 1989. 29.; A honfoglalás korának írott forrásai. Szerk. KRISTÓ GYULA. *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7*. Szeged 1995. (továbbiakban: HKÍF) 98. 258. lj.; PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS: *Nomád népek a kelet-európai steppén*. In: *Zűdülő sasok*. Szerk. Havassy Péter. Gyula 1996. 13.; HAVASSY PÉTER: *Kronológia*. In: *Zűdülő sasok*. Szerk. Havassy Péter. Gyula 1996. 119.; GALAMB GYÖRGY: *Megjegyzések Querfurti Brúnó becsnyök közötti térítési kísérletéhez*. In: *A Kárpát-medence és a steppe*. Szerk. MÁRTON ALFRÉD. *Magyar Őstörténeti Könyvtár 14*. Budapest 2001. (továbbiakban: GALAMB 2001.) 182.; KIRÁLY PÉTER: *A honalapítás vitás eseményei. A kalandozások és a honfoglalás éve*. Nyiregyháza 2006. 137.

¹⁵ KRISTÓ GYULA: *A magyar nomádállamtól Szent István államáig*. In: *Aetas* 2000/3. 119.

¹⁶ CZEBE 1927. 48.

¹⁷ MORAVCSIK 1988. 77. 1. lj. vö. „Die gemcinsame Aufführung der erwähnten Völker ist natürlich nichts anderes, als die eigenmächtige Kombination des Verfassers der Legende, da die Geschichte des X. Jh.-s nichts davon weiss.” MORAVCSIK 1932. 438.

¹⁸ „Für die ungarische Geschichte ist aber die Quelle wertlos, weil die historisch unmögliche Völkerliste wohl nur zur Ausschmückung der Legende diene.” BOGYAY, THOMAS VON: *Ungarnzüge gegen und für Byzanz: Bemerkungen zu neueren Forschungen*. In: *Ural-Altäische Jahrbücher* 60 (1988) 32.

¹⁹ A háború kitérését a bizánci források azzal magyarázzák, hogy Alexandros megsértette a bolgár követeket, és nem fizette meg a 896. évi béke értelmében járó évpénzt Symeonnak (Theophanes Continuatus 380_{5,11}, Symeon Magister 717₁₃₋₁₈, Georgius Monachus Continuatus 873₁₃₋₁₈, vö. JIREČEK, KONSTANTIN JÓZSEF: *A bolgárok története*. Nagy-Becskerek 1889. (továbbiakban: JIREČEK 1889.) 156.; SLATARSKI, W. N.: *Geschichte der Bulgaren I*. Leipzig 1918. (továbbiakban: SLATARSKI 1918.) 53.; RUNCIMAN, STEVEN: *A History of the First Bulgarian Empire*. London 1930. (továbbiakban: RUNCIMAN 1930.) 155.; KARLIN-HAYTER, PATRICIA: *The Emperor Alexander's Bad Name*. In: *Speculum* 44 (1969) (továbbiakban: KARLIN-HAYTER 1969.) 585.; BOLENSKY, DIMITRI: *A Bizánci Nemzetközösség*. *Varia Byzantina* 3. Budapest 1999.

913. június 6-án meghalt, a Birodalom trónját – most már mint egyeduralkodó – a gyermek VII. Kónstantinos Porphyrogennétos (913–959) foglalta el. A kiskorú uralkodó helyett azonban egy régenstanács intézte az állam ügyeit, amelynek legbefolyásosabb tagja Nikolaos Mystikos konstantinápolyi pátriárka volt. A helyzetet kihasználva Symeon megtámadta Thrakia themát.²⁰ A pátriárka a támadók visszavonulását csak úgy tudta elérni, hogy Symeont a bolgárok császárává koronázta, és elfogadta azt a feltételt, hogy a gyermek császárt eljegyezzék Symeon leányával.²¹ A kormányzatban azonban az ellenség visszavonulása után változás állt be. A császár anyja, Zoé – akinek VI. (Bölcs) León császárral kötött házasságát nem ismerte el az egyház, és ezért kolostorba kényszerítették – visszatért Konstantinápolyba és magához ragadta a hatalmat. Ennek egyik első lépéseként 914. februárjában az új vezetés rákényszerítette Nikolaos Mystikos pátriárkát, hogy visszavonuljon az állam ügyeinek intézésétől.²² A pátriárka politikai kudarca egyet jelentett azzal, hogy Zoé megtagadta a bolgár uralkodónak tett ígéretet teljesítését.²³ Válaszlépésként a bolgár hadsereg 914. első felében támadásba lendült.²⁴

Ha hihetünk a bizánci krónikák kronológiájának, a császárné és tanácsadói²⁵ körében ezt követően merült fel annak a lehetősége, hogy a dél-orosz steppén élő besenyők segítségére lehetnének a bizánciaknak a bolgárok elleni harcokban. A Krim-félszigeten fekvő Chersón thema a bizánci kormányzat legfontosabb hídfőállása volt a Fekete-tenger északi partvidékén, amelynek kulcsszerepe volt a császári kormányzat és a dél-orosz steppén vagy annak szomszédságában élő népek közötti kapcsolattartásban.²⁶ Ezzel magyarázható, hogy annak stratégosa, Jóannés Bogas

---

(továbbiakban: OBOLENSKY 1999.) 138.; OSTROGORSKY, GEORG: A bizánci állam története. Budapest 2003. (továbbiakban: OSTROGORSKY 2003.) 229.). Alexandros megítélésére lásd: JENKINS, ROMILLY J. H.: The Emperor Alexander and the Saracen Prisoners. In: *Studi Bizantini e Neoellenici* 7 (1953) (továbbiakban: JENKINS 1953.) 389–393.; KARLIN-HAYTER 1969. 585–596.

²⁰ SLATARSKI 1918. 53.; RUNCIMAN 1930. 156.; KARLIN-HAYTER 1969. 585–586. 2. lj.; OBOLENSKY 1999. 138.

²¹ RUNCIMAN 1930. 156–157., 299–301. (kisebb tévedésekkel); OBOLENSKY 1999. 138–141.; BRÉHIER, LOUIS: Bizánc tündöklése és hanyatlása. *Varia Byzantina* 1. 1999. (továbbiakban: BRÉHIER 1999.) 1.9.; OSTROGORSKY 2003. 229–230.; JENKINS, ROMILLY J. H.: The Peace with Bulgaria (927) celebrated by Theodore Daphnopates. In: *Polychronion. Festschrift F. Dölger*. Heidelberg 1966. (továbbiakban: JENKINS 1966.) 290., 295., 299–300.

²² RUNCIMAN 1930. 158.; BRÉHIER 1999. 149.; OBOLENSKY 1999. 141.; OSTROGORSKY 2003. 230. JENKINS, ROMILLY J. H.: A „Consolatio” of the Patriarch Nicholas Mysticus. In: *Byzantion* 35 (1965) (továbbiakban: JENKINS 1965.) 163.; JENKINS 1966. 300.

²³ RUNCIMAN 1930. 158.; OBOLENSKY 1999. 141–142.

²⁴ RUNCIMAN 1930. 158–159.; BROWNING, ROBERT: Byzantium and Bulgaria. A comparative study across the early medieval frontier. Berkeley–Los Angeles 1975. (továbbiakban: BROWNING 1975.) 61–63.; OBOLENSKY 1999. 142.; BRÉHIER 1999. 149.; OSTROGORSKY 2003. 230.

²⁵ Vö. JENKINS 1965. 162–164.

²⁶ Chersón szerepére lásd: OBOLENSKY, DIMITRI: The Crimea and the North before 1204. In: Obolensky, Dimitri *The Byzantine Inheritance of Eastern Europe*. London 1982. II.; WOZNIAK, F. E.: Byzantium, the Pechenegs and the Rus’: The Limitations of a Great Power’s Influence on its Clients in the 10th Century Eurasian Steppe. In: *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 4 (1984) (továbbiakban:

vállalkozott arra, hogy – amennyiben ebbéli tevékenységéért patrikiosi méltóságra emelik – a besenyőket felbérelt Symeon háttámadására. A császárné és tanácsadói támogatták e tervet, és a stratégiót gazdag ajándékokkal²⁷ elküldték a besenyőkhöz. A követség indulásának, illetve a tárgyalásoknak a datálásában segíthet az, ha megvizsgáljuk, hogy a bizánci forrásokban az esemény mely hírekkel együtt szerepel.

	<i>Georgius Monachus Continuatus</i> ²⁸	<i>Theophanes Continuatus</i> ²⁹	<i>Pseudo-Symeon</i> ³⁰
Symeon megtámadja Thrakia themát	879 ₁₂₋₁₃	386 ₂₃ –387 ₁	722 ₁₄
Zoé császárné elküldi Jóannés Bogast, hogy kössön szövetséget a besenyőkkel egy a bolgárok elleni katonai akcióra	879 ₁₃₋₁₅	387 ₁₋₃	722 ₁₅₋₁₆
Jóannés Bogas megköti a szövetséget a besenyőkkel és besenyő túszokkal visszatér Konstantinápolyba	879 ₁₆₋₁₉	387 ₄₋₇	722 ₁₆₋₁₈
Asot Konstantinápolyba jön, ahol Zoé császárnő gazdag ajándékokat juttat neki, majd visszatér hazájába	879 ₂₀ –880 ₄	387 ₇₋₁₃	722 ₁₉ –723 ₂
A harmadik indikció szeptember hónapjában bár eleinte Symeon sikertelenül ostromolta Adrianoplist, de végül annak parancsnoka Pankratikos átadta azt a bolgár monarchának	880 ₅₋₆	387 ₁₄₋₁₅	723 ₃₋₄

WOZNIK 1984.) 301., 309.; OBOLENSKY, DIMITRI: Byzantium, Kiev and Cherson in the Tenth Century. In: *Byzantinoslavica* 54 (1993) 108–113.; ROMANČUK, ALLA I.: Das mittelalterliche Cherson und die Barbaren. In: *Byzantinoslavica* 54 (1993) 58–64.; OBOLENSKY 1999. 205–224.

²⁷ A besenyőknek adandó ajándékokra lásd: Biborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzása. Ford. MORAVCSIK GYULA. Budapest 1950. (továbbiakban: MORAVCSIK 1950.) 52–53. vö. POLGÁR SZABOLCS: Kereskedelem a Fekete-tenger északi partvidékén a 9–10. században. (A Ğayhānī-féle leírás adatai a magyarok és a *De Administrando Imperio* értesülései a besenyők kereskedelméről). In: *Heves Megyei Régészeti Közlemények* 2 (2000) 197.; MAREY, ALEXEY V.: Socio-political Structure of the Pecheneg. In: *Alternatives of Social Evolution*. Ed.: Kradin, Nikolay N. et alii. Vladivostok 2000. (továbbiakban: MAREY 2000.) 290.; ZIMONYI ISTVÁN: Muszlim források a honfoglalás előtti magyarokról. A Ğayhānī-hagyomány magyar fejezete. Magyar Őstörténeti Könyvtár 22. Budapest 2005. 249–250. vö. 260.

²⁸ Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione. IMANUELIS BEKKERI. Bonnae 1838. (továbbiakban: Georgius Monachus Continuatus)

²⁹ Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione. IMANUELIS BEKKERI. Bonnae 1838. (továbbiakban: Theophanes Continuatus)

³⁰ Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex recognitione. IMANUELIS BEKKERI. Bonnae 1838. (továbbiakban: Pseudo-Symeon)

A táblázatban szereplő Asot azonos II. Ašot örmény uralkodóval. 913-ban Yūsuf, Ādarbāyġān muszlim helytartója fogságba ejtette, majd pedig 914-ben kivégezte az örmény uralkodót I. Smbatot.³¹ A muszlim csapatok bevették Ernġak várát, ahol Smbat anyja, Šušan, a felesége, Sopġi és a testvérének, Sahaknak a felesége is fogságba esett. Smbat anyja a fogságban meghalt, a másik két személyt pedig fogolyként a Bagdadi Kalifátusba hurcolták. A Bagratida-dinasztia megrendülését kihasználva az örmény fejedelmek az összefogás helyett egymás ellen támadtak. I. Smbat haláláról értesülvén fia, II. Ašot megkísérelte kiterjeszteni fennhatóságát az apja által birtokolt erődítményekre és több sikeres csatát vívott a muszlimok ellen. Yūsuf azonban II. Ašot rokonát a Duin-i Ašot-ot, a bagratida Šapuh fiát léptette fel vele szemben, mint ellenkirályt.³² Az örmények elleni muszlim támadásról a bizánci kormányzat hamar értesült, és Nikolaos Mystikos – valószínűleg még 913-ban – levelet küldött Jóánnés Drasxanakercġi örmény katolikosnak.³³ A katolikos válaszelevelét megkapva és értesülvén I. Smbat király haláláról a bizánci császári udvar elküldte követségbe Tġodoros Vasilikost azzal az utasítással, hogy menjen el a katolikoshoz és II. Ašot-hoz. A követség illő ajándékokkal felkereste elsőként Taronban a katolikosot, aki továbbküldte őket II. Ašothoz. A követség egyik célja az volt, hogy átadja VII. Kónstantinos Porphyrogennétos császár üzenetét, amelyben meghívja Konstantinápolyba az örmény monarchát. II. Ašot fogadta a követséget és megkapván a császár üzenetét azonnal útrakelt a Bizánci Birodalomba. Konstantinápolyba érkezésekor az örmény uralkodót Zoé császárné fogadta, majd VII. Kónstantinos Porphyrogennétos császár egy trónnal, bíbor és arany díszruhával és más ajándékokkal halmozta el, megerősítette a „fejedelmek fejedelme” címét és elismerte a bizánci császár „lelki fiá”-nak. A látogatás végeztével II. Ašot bizánci katonai támogatással visszatért országába és térdre kényszerítette Duin-i Ašotot.³⁴ Bár korábban II. Ašot konstantinápolyi látogatásának több datálása is közkezen forgott,³⁵ mára általánosan elfogadottá vált, hogy arra – miként azt Jóánnés Drasxanakercġi állítja – közvetlenül I. Smbat halála után, tehát 914-ben került sor. Ezt a bizánci források belső kronológiája is megerősíti.³⁶

³¹ Yovhannġs Drasxanakercġi *History of Armenia*. Translation and Commentary by REV. KRİKOR H. MAKSODIAN. Atlanta [1987] (továbbiakban: MAKSODIAN 1987.) 176–177. vö. 293–294.

³² MAKSODIAN 1987. 176–189.

³³ MAKSODIAN 1987. 189–191., 297. vö. 36–37.

³⁴ MORGAN, JACQUES DE: *The History of the Armenian People from the Remotest Times to the Present Day*. h.n. é.n. 61.; JENKINS, ROMILLY, J. H.: Letter 101 of the Patriarch Nikolas Mysticus. In: *Byzantion* 31 (1961) 76–80.; GARSOĪAN, NINA: *The independent kingdoms of medieval Armenia*. In: *The armenian people from ancient to modern times*. Ed.: RICHARD G. HOVANNISIAN. h.n. 1997. (továbbiakban: GARSOĪAN 1997.) 158–160.; BRĒHIER 1999. 160.; TER-GHEWONDYAN, ARAM: *The Arab Emirates in Bagratid Armenia*. Lisbon 1976. 73.

³⁵ Vö. MAKSODIAN 1987. 298.

³⁶ GARSOĪAN 1997. 159.

Az örmény uralkodó konstantinápolyi látogatása után a bizánci krónikák Adrianopolis városának ostromáról és bolgár kézre kerüléséről szólnak, megadva az utóbbi időpontját is: 914 szeptember.³⁷

A bizánci és örmény krónikák adatai alapján tehát arra gondolhatunk, hogy Jóannés Bogas követsége a bolgár támadás 914 első felében való elkezdése után, de talán még II. Ašot Konstantinápolyba érkezése és Adrianopolis eleste előtt hajtotta végre feladatát.

A besenyőkhöz küldött bizánci követség lehetséges útvonalait a források alapján meg tudjuk rajzolni. Az egyik lehetőség az volt, hogy az Al-Dunához hajózó bizánciak a folyó északi oldalán élő nomádokkal vették fel a kapcsolatot.³⁸ A másik esetben a dél-orosz steppe más folyóinál, a Dnyeszternél vagy a Dnyepernél léptek érintkezésbe velük.³⁹ A harmadik útvonal pedig Chersónba vezetett, amelynek szomszédságában szintén éltek besenyő csoportok.⁴⁰ Mivel azonban a bizánci források 917-ben a besenyő csapatok Al-Dunához való vonulásáról adnak hírt, ez inkább arra mutat, hogy a korábbi diplomáciai tárgyalások színhelye illetve a besenyők hatalmi központja attól északabbra lehetett.⁴¹

A bizánci–besenyő szerződés megkötéséről a bizánci krónikák mellett Nikolaos Mystikos egy levele is beszámol, amelyet Kónstantinos kamaráshoz, Zoé császárné bizalmasához írt. A pátriárkát mélyen felhőborította, amikor megtudta, hogy a felek a megegyezést tűzzel és ökrök, kutyák, valamint juhok lemészárlásával erősítették meg, és egyben elítélte nem csak azokat, akik ezt végrehajtották, hanem azokat is, akik ehhez közvetve hozzájárultak.⁴² A pátriárka szemléletes leírása alapján – amely számos kiváló analógiával rendelkezik az eurázsiai steppe nomád népei között⁴³

³⁷ RUNCIMAN 1930. 158–159.; OSTROGORSKY 2003. 230.

³⁸ PI. MORAVCSIK 1988. 59., 63.

³⁹ MORAVCSIK 1950. 54–57.

⁴⁰ MORAVCSIK 1950. 48–49., 52–55. vö. PRITSAK, O.: The Pečenegs: a Case of Social and Economic Transformation. In: *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 1 (1975) (továbbiakban: PRITSAK 1975.) 223–224. Habár az aligha valószínű, hogy a tárgyalásokra magában Chersónban került volna sor. ROMASHOV, S. A.: The Pechenegs in Europe in the 9–10th Centuries. In: *Rocznik Orientalistyczny* 52 (1999) 27.

⁴¹ A XI. század elején Querfurti Brúnó egy a Dnyepertől nyugatra Kijevtől délre 6 napi járóföldre elhelyezkedő besenyő központot keresett fel. PRITSAK 1975. 219., 222–223.; GALAMB 2001. 183.; MAREY 2000. 292.

⁴² JENKINS–WESTERINK 1973. 310–313. (66. levél), 553–554. vö. GRUMEL, V.: Les registres des actes du patriarchat de Constantinople. I/2. Kadiköy–Istanbul 1936. (továbbiakban: GRUMEL 1936.) 162–163. (No. 658)

⁴³ IFJ. HORVÁTH JÁNOS: Török politikai intézmények nyomai a középkori magyar állam életében. In: *Ethnographia* 81 (1970) 271–273.; BÁLINT CSANÁD: A kutya a X–XII. századi magyar hitvilágban. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 11 (1971) 308–309., 312.; GOLDEN, P. B.: The Dogs of the Medieval Qipčaq. In: *Varia Eurasistica. Festschrift für Professor András Róna-Tas*. Szeged 1991. 46–48.; GÖCKENJAN, HANSGERD: Eskü és szerződés az altaji népeknél. In: *Honfoglalás és néprajz*. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ – PALÁDI-KOVÁCS ATTILA. A honfoglalásról sok szemmel 4. Budapest 1997. 333–345.; SINOR, DENIS: Taking an Oath over a Dog cut in Two. In: *Altaic Religious Beliefs and Practices, Proceedings of the 33rd Meeting of the Permanent International Altaic Conference, Budapest June 24–29, 1990*. Ed.: BETHLENFALVY, G. – BIRTALAN, A. – SÁRKÖZI, A – VINKOVICS, J. Budapest 1992. 301–307.; Megjelent

– aligha lehet kételkedni abban, hogy az eseményre – az említett pogány külsőségek mellett – sor is került. A szerződés körüli belpolitikai harcok ezután sem jutottak azonban nyugvópontra, amit bizonyít a pátriárka egy újabb levele, amelyet szintén Kónstantinos kamaráshoz írt, utalva abban a pogány szerződéskötés miatti bűnbánat szükségességére.⁴⁴ Grumel – a bizánci krónikák hírei alapján – úgy vélte, hogy az elsőként említett levelet a pátriárka 915-ben vagy 916-ban írhatta.⁴⁵ Jenkins és Westerink mindkét említett levelet ugyanazon eseménysorhoz kötve – Grumelre való hivatkozással, de szükítve az általa megadott kronológiai keretet – a 915. évre helyezték elkészültüket,⁴⁶ amit talán azon vélekedésük befolyásolt, miszerint a 914-es bizánci–besenyő szövetségekötés ténye aligha évek múltán juthatott el a pátriárkához. Úgy véljük azonban, hogy a pátriárkának a szövetségekötés miatti felháborodására és leveleinek megírására nem nagy időközzel a megegyezésről szóló hírek Konstantinápolyba érkezése után kerülhetett sor, így a levelek legkésőbb 914 második felében íródhattak, amikor a hírek még általános beszédtemát jelenthettek a császári udvarban.

Jóannés Bogas – azért, hogy a megegyezésről jelentést tegyen – visszatért Konstantinápolyba. Ezt az eseményt Grumel 915-re tette,⁴⁷ amit Jenkins és Westerink is elfogadott.⁴⁸ A datáláshoz azonban annyit hozzá kell tennünk, hogy a dél-orosz steppe és Konstantinápoly közötti hajóút Jóannés Bogas számára nagyjából két hetet vehetett igénybe,⁴⁹ így sokkal valószínűbbnek kell tekintenünk, hogy a császárvárosba való megérkezésére még 914-ben sor kerülhetett, miként ezt a bizánci krónikák híreinek egymáshoz való viszonya is sugallja.

A bizánci krónikák elmondják, hogy Adrianopolis városa nem maradt bolgár kézen, mert a bizánci kormányzat azt pénz segítségével visszaszerezte.⁵⁰ Ha helyes az a véleményünk, hogy a bizánci–besenyő szövetség megkötése ezen eseményt megelőzte, úgy Symeon engedékeny magatartását talán a szövetségtől való félelem is befolyásolta.⁵¹ Ezt támogathatja, hogy a bolgárok ezt követően csak kisebb betöréseket hajtottak végre a Bizánci Birodalom ellen. Nikolaos Mystikos egy Symeonhoz írott levelében megemlíti, hogy a császári udvar főemberei tudatták vele, hogy a

---

változatlanul az alábbi kötetben is: SINOR DENIS: *Studies in Medieval Inner Asia*. Aldershot–Brookfield 1997. XVII.; GOLDEN, P. B.: *Religion among the Qipčaqs of Medieval Eurasia*. In: *Central Asiatic Journal* 42 (1998) 191–192.

⁴⁴ JENKINS–WESTERINK 1973. 312–315. (67. levél)

⁴⁵ GRUMEL 1936. 162–163. (No 658.)

⁴⁶ JENKINS–WESTERINK 1973. 553–554.

⁴⁷ GRUMEL 1936. 162–163. (No 658.)

⁴⁸ JENKINS–WESTERINK 1973. 554.

⁴⁹ Vö. Julianus barát és Napkelet felfedezése. Szerk.: GYÖRFFY GYÖRGY. Budapest 1986. 201–204.

⁵⁰ Georgius Monachus Continuatus 880₆₋₉; Theophanes Continuatus 388₁₋₄; Pseudo-Symeon 723₄₋₆; RUNCIMAN 1930. 158–159.

⁵¹ Hasonló feltételezést kockáztatott meg Jirčėk a 924. év eseményei kapcsán. JIRČĚK 1889. 158. vö. MORAVCSIK GYULA: Nikolaos Mystikos a „nyugati turkok”-ról. In: *Kőrősi Csoma-Archivum* 1 (1921–1925) 157.; MORAVCSIK 1988. 24–26.

917. évi bolgár–bizánci harcok előzményeképpen a bolgár csapatok korábban Dyrrachion és Thessaloniké vidékén bizánci területeket foglaltak el.⁵²

Bár azt láthattuk, hogy 914-ben a császári udvar szövetséget kötött a besenyőkkel, de annak tényleges – a katonai segítségnyújtásig terjedő – realizálására csak 917-ben került sor.

Nikolaos Mystikos konstantinápolyi pátriárka egy datálatlan, de a benne található információk alapján 917 augusztus végén–szeptember elején Symeon bolgár uralkodóhoz írott levelében megemlíti, hogy a császári udvar főemberei tudatták vele, hogy Thrakia és Makedónia themák stratégosai jelentették, hogy a bolgárok megkezdték az előkészületeket egy a Bizánci Birodalom elleni támadásra. Ezzel párhuzamosan pedig a Krim-félszigeten lévő Chersón thema stratégosa, Jóannés Bogas állandóan jelentéseket küldött Konstantinápolyba, amelyben tudatta, hogy a bolgárok azon igyekeznek, hogy a besenyőket és más népeket a bizánciak elleni háborúhoz szövetségbe vonják. Azt is elmondták továbbá az udvar főemberei, hogy a besenyőktől 16 követ érkezett Konstantinápolyba, akik beszámoltak arról, hogy a többszöri bolgár követjárások eredményeképpen a bolgárok és a besenyők szövetséget kötöttek egymással, amelyet gyermekeik házasságával meg is erősítettek. Ezen lépések ellen történt tehát – tudatták a pátriárkával – a bizánci haderő összevonása és ekkor határozta el a bizánci kormányzat, hogy katonai úton kényszeríti rá a bolgárokat, hogy terveiket föladják.⁵³

Aligha meglepő, hogy a bolgárok kísérletet tettek a besenyők megnyerése, hiszen azok éppen a bizánciakkal szövetséges magyarok rovására foglalták el a dél-orsz steppen lévő szállásterületeiket a IX. század végén. Ha hihetünk VII. Kónstantinosz Porphyrogennétos *De administrando imperio* című munkájának, már ekkor egy bolgár–besenyő szövetség jött létre a bizánci–magyar koalíció ellenében.⁵⁴ Másrészről a bolgár uralkodó számára is világossá válhatott, hogy a bizánci udvar egy esetleges bolgár támadást csak a dél-orsz steppe nomád népeinek a segítségével kísérrelheti meg semlegesíteni. A kérdés csak az, hogy a bolgárok próbálkozását mikorra kell tennünk?

Amennyiben elfogadjuk, hogy a császári kormányzat az aggasztó hírek hatására szánta rá magát a támadásra, akkor fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy a kisázsiai bizánci csapatok jelentős részének a Balkánra történő átcsoportosítására csak akkor volt mód, amikor a bizánci udvar meggyőződött arról, hogy a Bagdadi Kalifá-

⁵² JENKINS–WESTERINK 1973. 62–63. (9. levél) vö. RUNCIMAN 1930. 159.; BROWNING 1975. 63.

⁵³ JENKINS–WESTERINK 1973. 58–63. (9. levél); MALAMUT, ELISABETH: L'image byzantine des pechenègues. In: *Byzantinische Zeitschrift* 88 (1995) 107–108.

⁵⁴ MORAVCSIK 1988. 47. vö. KRISTÓ 1980. 182–191.; TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: Levediatól a Kárpát-medencéig. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 14. Szeged 1998. (továbbiakban: TÓTH 1998.) 169–188.

Azok a nézetek, amelyek bagatelizálják, vagy egyenesen tagadják a besenyők szerepét az cseményekben (DARKÓ JENŐ: A IX. század időrendjéhez. In: *Tanulmányok, közlemények a honfoglalás emlékére (896–1996)*. Szerk. NÉMETH PÉTER. Nyíregyháza – Szabolcs 1996. 184–186.; HARMATTA JÁNOS: A honfoglalás mai szemmel. In: *Magyar Nyelv* 94 (1998) 147–151.; TAKÁCS ZOLTÁN BÁLINT: A magyar honfoglalás besenyő háttere. In: *Függökert. Orientalisztikai tanulmányok*. Szerk. CSIRKÉS FERENC PÉTER – CSORBA GYÖRGY – SUDÁR BALÁZS – TAKÁCS ZOLTÁN. Budapest 2003. 15–34. stb.) védhettek.

tus részéről támadástól már nem kell tartani. Mivel – ahogy azt az alábbiakban látni fogjuk – a bizánci követek legkorábban 917 tavaszán érkezhettek meg a Kalifátusba, a bolgárok diplomáciai próbálkozásairól szóló híreknek már ez előtt el kellett jutniuk Konstantinápolyba.

Symeon minden bizonnyal azt akarta elérni, hogy a besenyők mint szövetségesi egy esetleges bizánci–bolgár konfliktusban semlegesek maradjanak, vagy akár a bolgárok érdekében támadják a Krím-félszigeten lévő bizánci területeket.⁵⁵ Aligha hihető, hogy az lett volna ezzel a célja, hogy megengedve a Dunán való átkelésüket, államának központi területeire engedje a pálfordulásra mindig kész szövetségescit.

A bolgár–besenyő megegyezésről szóló hírek minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy a császári udvarban döntés született a bolgárok elleni katonai csapásról. Ennek egyik lépéseként a császárné és tanácsadói Jóannés Bogast elküldték a besenyőkhöz, hogy – nyilván miután rávette őket, hogy mondják fel a bolgárokkal kötött megegyezést⁵⁶ – vezesse el őket az Al-Dunához, ahol a bizánci flotta gondoskodik majd átszállításukról. A besenyők bolgárok elleni hadbavetése azonban csak terv maradt. Amikor a nomád csapatok az Al-Dunához értek, a velük tartó Jóannés Bogas és az átszállításért felelős Rómanos Lekapénos flottaparancsnok ugyanis összeeszevesztek. Ezt látván a besenyők hazavonultak.⁵⁷ Természetesen az könnyen lehetséges, hogy a besenyők között voltak olyan „bolgárbarát” hatalmi tényezők, akiknek a fellépése befolyásolta a besenyő haderő vezetőinek döntését. A besenyők hazatéréséről hírt adó passzusokat megerősíti Nikolaos Mystikos egy – már fentebb más vonatkozásban vizsgált – levele, amelyben a szerző mentegeti a bizánciakat a háború kitörése miatt. A pátriárka a bolgárok elleni támadást emberi tévedéseknek és az Ördög cselvetésének tudja be, amely két keresztény népet egymás ellen fordított. Már önmagában az, hogy a besenyők szerepével amúgy részletesen foglalkozó forrás egy szót sem szól arról, hogy e népesség a tényleges hadieseményekben részt vett volna megerősíti a bizánci krónikák híradásait. Továbbá az is, hogy a pátriárka – többször is kihangsúlyozva – a két keresztény nép küzdelmét említi, mélyen hallgatva a pogány besenyők bolgár – vagy bizánci – oldalon való hadbalépéséről.⁵⁸

A források tehát egybehangzóan állítják, hogy a bizánci kormányzat nemcsak hogy fel kívánta bérelni 914-ben a besenyőket a bolgárok ellen, hanem ez a lépésük sikerrel is járt. Bár a bolgárok 917-ben (vagy kevéssel ez előtt) sikerrel kísérelték meg, hogy a besenyőket saját szövetségesükké tegyék, de amikor Jóannés Bogas chersonói stratégos ismét felkereste a besenyőket, azok úgy döntöttek, hogy a bizánciak oldalán avatkoznak be a balkáni hadieseményekbe. A források azt is határozottan állítják, hogy a besenyő segédcapatoknak a Dunán való átszállítása kudarcba fulladt, így azok nem tudtak bekapcsolódni a Balkánon dúló harcokba. Amennyiben tehát a *Miracula*

⁵⁵ MORAVCSIK 1950. 48–49.; WOZNIÁK 1984. 305.

⁵⁶ RUNCIMAN 1930. 159.

⁵⁷ Georgius Monachus 882₃₋₁₁; Theophanes Continuatus 390₂₂₋₃₉₀₁₁; Pseudo-Symeon 724₁₅₋₇₂₃; RUNCIMAN 1930. 159–160.; WOZNIÁK 1984. 305–306.; JENKINS–WESTERINK 1973. 60–63. (9. levél)

⁵⁸ Vö. JENKINS–WESTERINK 1973. 54–57. (9. levél)

Sancti Georgii azon híre, hogy a *skythák* fegyvert fogtak 917-ben a bizánciak ellen, a besenyőkre vonatkozik, akkor meg kell állapítanunk, hogy ez a vélekedés nem egyeztethető össze a korra vonatkozó hiteles adatokkal.

Azért, hogy 917-ben a bizánci csapatokat Kis-Ázsiából a Balkánra lehessen átcsoportosítani, Zoé császárné rákényszerült, hogy – természetesen névleg a császár, VII. Kónstantinos Porphyrogennétos nevében – követséget küldjön Bagdadba egy fegyverszünet (béke) és a fogolycsere feltételeinek megtárgyalása céljából.⁵⁹ A muszlim források részletesen beszámolnak az eseményekről. A bizánci követséget négy hónapi várakozás után – bonyolult és szín pompás külsőségek között – maga al-Muqtadir kalifa is fogadta 917. július 17-én. A kalifa beleegyezett a fegyverszünetbe, és parancsot adott a foglyok kicserélésére. A bizánci követekkel elküldte egy eunuchját, Mūnis-t, akinek az volt a feladata, hogy a határig elkísérje őket és gondoskodjék a foglyok kiváltásához szükséges pénz összegyűjtéséről. Maga a fogolycsere az A. H. 305. évének rabīc al-āhar hónapjában (917. szeptember) meg is történt.⁶⁰ A *Miracula Sancti Georgii* tehát téved, amikor az anchialosi csata idejére (917. augusztus 20.) vonatkoztatva a Bagdadi Kalifátust (a forrásban *médek* és talán *türkők*) a Bizánci Birodalom ellenségeinek sorában említi. A valóságban a két birodalom ekkorra békét kötött egymással.

Az első olyan adat, amely talán fényt vethet arra, hogy a 917. év eseményeinek előzményei során a magyarság melyik oldalon volt kész beavatkozni a küzdelembe, Nikolaos Mystikos egy levelében található. Ebben a pátriárka megemlíti Symeonnak, hogy tudomása van arról, hogy a bolgárok a 917. évi háború előkészületei során a besenyők mellett más népek szövetségét is keresték.⁶¹ Bár a levél azt nem mondja meg, hogy kiket kell érteni azon más népek alatt, akiket a bolgár követek megkerestek, nem zárható ki, hogy ezek alatt/között a magyarságot is ott kell látnunk. A IX. század végén bizánci felkérésre a magyarok beavatkoznak a bolgár–bizánci háborúba, amely során több csatában is győzedelmeskedtek a bolgárok felett, és magát Symeont is menekülésre kényszerítették. A magyar sereg azonban miután a bizánciak a megegyezés értelmében bolgár foglyaikat kiváltották, visszatért a steppe.⁶² Ennek a hadieseménynek az emléke még elevenen élhetett Symeonban, így joggal gondolhatunk arra, hogy a balkáni támadása előtt a magyarokat – akiket a

⁵⁹ LE STRANGE, GUY: A Greek Embassy to Baghdād in 917 A. D. In: *Journal of the Royal Asiatic Society* 1897. (továbbiakban: LE STRANGE 1897.) 36.; JENKINS 1953. 392.

⁶⁰ VASILIEV, A. A.: Byzance et les Arabes. II. Bruxelles 1950. (továbbiakban: VASILIEV 1950.) 60–61., 66–69., 73–79., 108., 146–147., 222., 226., 237., 245., 248., 252., 260., 270., 273.; LE STRANGE 1897. 35–45.; KMOŠKÓ MIHÁLY: Mohamedán írók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom. 1/2. Magyar Őstörténeti Könyvtár 13. Budapest 2000. (továbbiakban: KMOŠKÓ 2000.) 224.

⁶¹ JENKINS–WESTERINK 1973. 58–59. (9. levél)

⁶² KIRÁLY 1977. 320–328.; KRISTÓ 1980. 172–182.; GYÖRFFY GYÖRGY: Honfoglalás és megtelepedés. In: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig*. Főszerk. SZÉKELY GYÖRGY. Magyarország története tíz kötetben. 1/1. Budapest 1987². 588–589.; TÓTH 1998. 151–155.

X. század elején VI. (Bölcs) León császár a Birodalom hű szövetségeseinek tekintett⁶³ – is igyekezett a bizánciak oldaláról eltántorítani.

Hogy a magyarok a X. század elejének balkáni hadieseményei kapcsán megkerülhetetlen tényezői voltak a térségnek, azt Nikolaos Mystikos egy levele is tanúsítja, amelyben szintén találunk adatokat nemcsak a besenyő–bizánci szövetséggel kapcsolatban, hanem arra is, hogy hasonló próbálkozások történtek, hogy a magyarokat is rábírájék a Birodalom oldalán való hadbalépésre. A levélben a pátriárka egy meg nem nevezett személynek szemrehányást tesz, hogy a császári kormányzat az egyházi intézmények vagyonának az elvételével próbál anyagi fedezetet teremteni a besenyőknek és a magyaroknak, valamint más népeknek a Birodalom érdekében való mozgósítására.⁶⁴ A levél címzettjét Jenkins és Westerink abban a Kónstantinos kamarásban látja, akihez a pátriárka több levelet is intézett. A levél dátumát pedig szintén ők – Jenkins-re való hivatkozással – 915–916-ra tették.⁶⁵ A 910-es évekre való datálást megerősíti, hogy a levélben említés történik a „mi szeretett Úrnöknk”-ről, aki minden bizonnyal Zoé császárnéval azonosítható.⁶⁶ Róla pedig tudjuk, hogy 919-ben Rómanos Lekapénos megfosztotta a hatalomtól és kolostorba záratta.⁶⁷ A kérdéses levelet már Moravcsik is idézte a X. századi magyarsággal kapcsolatban, anélkül azonban, hogy datálásával vagy történelmi interpretációjával kapcsolatban véleményt mondott volna.⁶⁸ Jenkins és Westerink úgy vélték, hogy a levél 915–916-ban kelt, és Jóannés Bogas besenyőkkel kötött megegyezésére utal.⁶⁹ Ez utóbbi datálás azonban aligha tartható. Nikolaos Mystikos azon levelei, amelyekben a 914-ben megkötött szerződés pogány külsőségei miatti felháborodásának adott hangot nem lehetnek egyidősek a hangnemében és tartalmában oly eltérő levelünkkel. Az is külön magyarázatot igényelne, hogy a 914. évi megegyezésről tudósító források miért hallgatnak az egyházat súlytó császári rendelkezésekről, amelyekről levelünk világosan szól. Úgy véljük, hogy ezen problémák alapján joggal kételkedhetünk abban, hogy a pátriárka levele a 914. év eseményeihez lenne köthető. A levélnek a 917. évre való datálása⁷⁰ jobban beleillik az eseményekre vonatkozó ismereteinkbe. Mivel a pátriárka más leveleiből is értesülünk arról, hogy élénk figyelemmel kísérte a 917. évi bizánci háborús előkészületeket, nincs akadálya annak, hogy levelünket is a 917. évi hadiesemények előzményeihez kapcsoljuk. Amennyiben ez a datálás helyesnek bizonyul, úgy – lévén a levél nem tesz említést a 917. évi katasztrofális vereségről – joggal gondolhatunk arra, hogy a levél 917. szeptember 20. előtt íródott. Ezt a datálást megerősíteni lát-

⁶³ MORAVCSIK 1988. 23.

⁶⁴ JENKINS–WESTERINK 1973. 514–517. (183. levél)

⁶⁵ JENKINS–WESTERINK 1973. 591.

⁶⁶ JENKINS 1965. 164., 2. lj.; JENKINS–WESTERINK 1973. 591.

⁶⁷ BRÉHIER 1999. 150.; OSTROGORSKY 2003. 231.

⁶⁸ MORAVCSIK 1988. 24., 26.

⁶⁹ JENKINS–WESTERINK 1973. 591.

⁷⁰ ДИМИТРОВ 1998. 61.; НКІФ 98. 256. lj.; KRISTÓ – МАКК 2001. 106. (A szövegrész МАКК FERENC munkája)

szik egy másik forrás is, amely a 917. évi események között a magyarok bizánci oldalón való hadbahívására tett kísérletről számol be.

VII. Kónstantinos Porphyrogennétus a *De administrando imperio* című művében megemlíti, hogy a bolgár uralkodónak, Symeonnak tudomására jutott, hogy a bizánci kormányzat kísérletet tesz egy ellene irányuló koalíció létrehozására.

„E Leó úr [VI. (Bölcs) León bizánci császár] uralkodásának ideje után Dürráchion akkori katonai kormányzója, Ravdúchosz Leó főkardhordozó, akit később nagymesteri ranggal és külügyminiszteri tisztséggel tüntettek ki, megjelent Paganiában, amely akkoriban Szerbia fejedelmének uralma alatt állt, hogy tanácskozzék és összejöj-jön az említett Péter fejedelemmel valami szolgálati ügyben. De Mihály, a zachlúmok fejedelme, akit ez féltékennyé tett, azt az üzenetet küldte Simeonnak, a bulgárok fejedelmének, hogy a rómaiak császára igyekszik ajándékokkal megnyerni Péter fejedelmet, hogy vegye magához a türköket [ti. magyarokat] és támadjon rá Bulgáriára. Éppen erre az időre esett az ütközet Achelónál a rómaiak és a bulgárok közt. Felbőszülvén ezen Simeon elküldte sereggel Szigritszis Teodort és a híres Marmaint Péter, Szerbia fejedelme ellen, s ezek magukkal vitték Pál herceget, annak a Brannak a fiát is, akit Péter, Szerbia fejedelme megvakított. A bulgárok cselet szöve elementek Szerbia fejedelméhez, s azzal, hogy keresztszülői viszonyba léptek vele és esküvel biztosították, hogy semmi ellenséges cselekedetet nem követnek el ellene, lépre csalták őt, hogy eljőjön hozzájuk, de tüstént bilincsbe vevén őt, Bulgáriába vitték, s börtönben halt meg.”⁷¹

A forrásrészlet datálásával kapcsolatos legfőbb problémát az jelenti, hogy egy Ravduchos León nevű dyrrachioni stratégusról már 880-ból is vannak adataink. Azt pedig már Dvornik is kizártnak tartotta, hogy ez a személy még a 917-es bizánci vereségek idején is hivatalában lett volna.⁷² León Choiospaktés azonban említést tett egy ugyanilyen nevű személyről egy általában 911 előttre datált levelében,⁷³ mint aki szintén *logothetés tou dromou* volt, mint ahogy azt forrásunk állítja. Dvornik úgy vélte, hogy ebben az esetben is fennáll az a probléma, hogy míg León Choiospaktés úgy tudja, hogy Ravduchos León 911 előtt már viselte ezt a tisztséget, addig VII. Kónstantinos Porphyrogennétus szerint azt csak 917 után kapta meg.⁷⁴ A forrásrészlet datálásával kapcsolatban Lascaris azt feltételezte, hogy ezt a követséget a bizánci kormányzat Peterhez a 894–896 között lezajlott bolgár–bizánci háború idején küldte el.⁷⁵ Ez azonban aligha valószínű. VI. (Bölcs) León a magyar honfoglalás előtt nem egy balkáni szövetséges révén keresett összeköttetést a magyarokkal, hiszen ezidőtájt az Al-Dunánál azok fejedelmeivel megbízottja, Nikétas Skléros már tárgyalásokat folytatott.⁷⁶ Sokkal valószí-

⁷¹ MORAVCSIK 1950. 156–159. (32. c.)

⁷² DVORNIK, F. (commentary) In: *De Administrando Imperio*. II. Commentary. Ed.: R. J. H. JENKINS. London 1962. (továbbiakban: DVORNIK 1962.) 135.

⁷³ KOLIAS, GEORGES: Léon Choerosphactès magistre, proconsul et patrice. Athen 1939. 18., 60., 128–129.

⁷⁴ DVORNIK 1962. 135.

⁷⁵ Idézi DVORNIK 1962. 135.

⁷⁶ MORAVCSIK 1988. 59.

nübbnek tűnik Dvornik véleménye, miszerint VII. Kónstantinos Porphyrogennétos egyszerűen a névazonosság miatt összekeverte a IX. század utolsó harmadában élt dyrrachioni kormányzót a X. század elején élt *logothetés tou dromou* címet viselő névrokonával.⁷⁷ Ebben az esetben tehát Ravduchos León „később” történt kinevezését nem feltétlenül a követségjárásához képest kellene értenünk.

A Peter elleni bolgár hadjáratot Runciman 918-ra tette.⁷⁸ Ezzel szemben Fine határozottan úgy foglalt állást, hogy ez az esemény még 917-ben történt.⁷⁹ Symeon a bizánciak felett aratott anchialosi győzelme után nem tett kísérletet Konstantinápoly ostromára.⁸⁰ Talán ezt a kivárást a szerbek és a magyarok bizánci oldalon való hadbalépésétől való félelemmel, illetve a szerbek elleni hadjáratral is magyarázhatjuk. Amikor pedig a bolgár csapatok végül ismét a bizánciak ellen támadhattak, addigra Zoé császárné már megbukott, és a hatalmat egy rátermett katona, a flotta főparancsnoka, Rómanos Lekapénos kaparintotta meg.⁸¹ Amennyiben a forrás azon állítását elfogadjuk, hogy a bizánci követség az anchialosi csata idején folytatott tárgyalásokat a szerb fejedelemmel, úgy ez 917. augusztus 20. körülre tehető.⁸² Azt sajnos a forrás nem mondja meg határozottan, hogy a bizánci udvar valóban kísérletet tett-e a magyarság hadbahívására, vagy ez csak Mihaelnak, a zachlúmok fejedelmének a rágalma volt-e.⁸³ Amennyiben azonban Nikolaos Mystikos előbbieken vizsgált levelének datálása helyes, úgy nagyban valószínűsíthetjük, hogy egy ilyen szövetség terve nemcsak szóbeszéd volt a Birodalmon belül és kívül, hanem valóság is. A forrás és maga Symeon bolgár cár is – aki a bizánciakkal és a magyarokkal való konspirálás miatt vetette fogságba Peter fejedelmet – a magyarságot a 917. évi ancialosi csata idején mint a bizánci császári udvar mozgósítható szövetségeseit tartotta számon.

Macartney nyomán máig felbukkan az a nézet, hogy a magyaroknak az anchialosi csatában való részvételéről muszlim forrás is beszámol. Egy X. századi muszlim szerző, Mas'ūdī *Murūğ al-dahab* című munkájában részletesen leírja egy magyar–beseinyő szövetséges had támadását a bizánciak ellen. A forrás szerint négy *türk* nép, a *b.ğ.n.y*, a *b.ğg.rd*, a *b.ğ.nāk* és a *nūk.r.da* megtámadta a Bizánci Birodalmat, és bár a bizánciak jelentős haderőt vonultattak fel ellenük, ők mégis győzelmet arattak.⁸⁴ A népevek esetében a kutatók nagy része azt feltételezte, hogy azok a magyarok (*nūk.r.da*;

⁷⁷ DVORNIK 1962. 135.

⁷⁸ BROWNING 1975. 64.

⁷⁹ FINE, JOHN V. A. JR.: *The Early Medieval Balkan. A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century.* Ann Arbor 1989². (továbbiakban: FINE 1989.) 150.

⁸⁰ RUNCIMAN 1930. 162–163.; DVORNIK 1962. 135.

⁸¹ BRÉHIER 1999. 150.; OSTROGORSKY 2003. 231.

⁸² RUNCIMAN 1930. 162–163.; FINE 1989. 150.

⁸³ SLATARSKI úgy vélte, hogy a magyar–bizánci szövetség végül nem jött létre. SLATARSKI 1918. 54.

⁸⁴ HKÍF 52–56.; KMOŠKÓ 2000. 182–185.

b.ġ.rđ) és a besenyők nevét rejtik (*b.ġ.nāk, b.ġ.n.y*).⁸⁵ Az eseményt pedig egy magyar–besenyő hadnak a 934. évi Bizánci Birodalom elleni hadjáratként értelmezték.⁸⁶

Macartney azonban úgy vélte, hogy a *b.ġ.n.y* alak voltaképpen a *Burġān* alak elírása, így a forrás egy dunai-bulgár–magyar–besenyő szövetséges hadnak a bizánciak elleni sikeres küzdelmét örökítette meg, amelyet ő az anchialosi csatával azonosított.⁸⁷ Itt a tudósítás részletes elemzésére nem vállalkozhatunk, csak néhány kronológiai megjegyzést kell tennünk. Mas'ūdī az eseményt Rómanos Lekapénos uralkodásának idejére teszi. Rómanos Lekapénos 919. májusában – miután leányát eljegyezte VII. Konstantinos Porphyrogennétos császár – megkapta a basileopator címét, majd 920-ban előbb caesará, majd pedig társuralkodóvá koronázták.⁸⁸ Mas'ūdī a magyar–besenyő támadást a A. H. 320. évre, illetve ez utánra helyezi. Ez a 932. január 13 – 932. december 31. közötti – illetve az ez utáni – időnek felel meg. A szerző pedig azt is megemlíti, hogy a bizánciak oldalán 12 000 megkeresztelkedett arab is részt vett a harcokban.⁸⁹ Ez a csoport valószínűleg a Banū Habīb volt, amely 934 körül vándorolt a Bagdadi Kalifátusból a Bizánci Birodalomba.⁹⁰ A forrás ezen három állítása is elégséges ahhoz, hogy Macartney nézetét, miszerint a leírás a 917-es események lenyomata, kizártnak tarthassuk.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy forrásunk bizonyosan valótlant állít, amikor az anchialosi csata idejére vonatkoztatva a besenyőknek valamint a Bagdadi Kalifátusnak a Bizánci Birodalom elleni fegyveres fellépésére utal. A magyarok esetében az eseményekről beszámoló kortárs szerzők még csak utalást sem tesznek arra, hogy a magyarság 917-ben a bogárok szövetségeseként harcolt volna a Balkánon. A források azt azonban megmondják, hogy a hadműveletek idején a magyarság a Bizánci Birodalom potenciális szövetségese volt, és Symeon bolgár uralkodó komoly fenyegetésnek tartotta esetleges bizánci oldalon való hadba lépésüket. Úgy vélem, kellő alap nélküli a magyarság szerepeltetése a 917. évi konfliktusban, mert az általunk vizsgált forrás nem megbízható krónikása az eseményeknek. Ez azonban azt is jelenti, hogy a Magyar Fejedelemség 917 körül végbement dezintegrálódásának egyetlen forrása is megszűnt hiteles adat lenni.

⁸⁵ KMOŠKÓ 2000. 182–183. 187. lj.; GOLDEN, PETER B.: The people Nūkarda. In: *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 1 (1975) 21–35.; SCHAMILOGLU, ULI: The Name of the Pechenegs in Ibn Hayyān's al-Muqtabas. In: *Journal of Turkish Studies* 8 (1984) 217.

⁸⁶ LEWICKI, TADEUSZ: Les noms des hongrois et de la Hongrie chez les médiévaux géographes arabes et persans. In: *Folia Orientalia* 19 (1978) 43.; KRISTÓ 1986. 34–36.; GYÖRFFY GYÖRGY: A kalandozások kora. In: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig*. Főszerk. SZÉKELY GYÖRGY. Magyarország története tíz kötetben. I/1. Budapest 1987². 671.

⁸⁷ MACARTNEY, C. A.: The Attack on 'Valandar'. In: *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 8 (1930) 159–170.; MACARTNEY, C. A.: The Petchenegs. In: *Slavonic and East European Review* 8 (1930) 345. vö. ДИМИТРОВ 1998. 60–63., 356.

⁸⁸ JENKINS, ROMILLY J. H.: The Date of the Slav Revolt in Peloponnese Under Romanos I. In: JENKINS, ROMILLY J. H.: *Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries*. London 1970. XX. 204.; OSTROGORSKY 2003. 231. vö. 275. 151. lj.

⁸⁹ HKÍF 54.

⁹⁰ VASILIEV 1950. 419–421.; TREADGOLD, WARREN: *Byzantium and Its Army (284–1081)*. Stanford 1995. 34., 78.